

Kmetijske in rokodelske novice.

Na svetlobo dane od c. k. krajske kmetijske družbe.

Tečaj IV.

V sredo 25. Srečana. 1846.

List 8.

V spomin

MATÍJA ČÓPA. *)

(Po gèrski ali latinski méri. **)

Bil tájat' náš léd se začél, pomlád je drugót zé;
V drági slovènski vkrotèn ní domovíni vihár.
Stéšemo svój čólniç z Bógam, zročmò ga valóvam,
Skál bréznov se ogibat' šè nenavajeniga.
Zvézde, ki rěš'jo bílé neznáne, ki čóln pogubéjo;
Lélj ***) bíl náš kermár, drúgi je bíl Palinúr. ****)
Ti nam otél čólniç, si mu kèrmo in jádra poprávil,
Ti mu pokázal pót právo v deželo duhóv.
Skríta nobèna bíla ní zvézd Ti nebá poezíje;
Slédni je bíl Ti domáč jézik, omíkán, učèn.
Kar Rimlján je, svetá gospód, kar Grecia módra,
Láh, Francóz, Spaniól, Némic in Albionie,
Čèh, Polják in Ilír, kar Rúš, kar ród je slovènski
Izmislil slávnih čása do Tvôjga písánj,
Pólno si njih znádnost imél, velikán učeností!
Čóp! zakláde duhá Krézove bíl si nabrál.
Žláhtniga nísí domà zaklépal bláгодарóva,
Sèbi zročèno mladóst, drúge si z njím bogatil.
Zastávil kómej si peró préd praznuvájóce
V zgúbo velíko rodú, kríviga dôsti zamúd,
V Sáve deréce valóv vertíneih smèrt Te zasáçi,
Glas zaprè besedí, 'z rók Ti potégne peró.
Zémlja, nemíli čuváj, zaklád Tvój váruje skópa,
Gróbi na Tvôjim oçi máteri Slávi rosé;
Níso suhé nam perjátlam, ki se spómimo Tèbe,
Zmíslimo predrágih Tvôje ljubézni daróv.
Séme, ki Tí zasejál si ga, gré zé v klasje vesélo,
Nám, nášim dókaj vnúkam obéta sadú.
Naj se učenóst in imé část Tvôja roják! ne pazábi,
Dókler Tèbi dragó v Krájnu slovénstvo živí! —
Dr. Prešerin.

*) Matíja Čóp, varh c. k. Ljubljanske knjižnice, je bil rojen v Žerovnici 26. Prosenca 1796; umerl (vtonil v Savi blizu Tomačeviga) 6. Maliserpana 1835.

**) Glásniki z udárji, ali od dvéh soglásnikov v rávno tísti, ali od èniga v rávno tísti, od drúziga v prihódnji besédi naslédvani so dólgo, vsi drúgi kratko mérjeni. Glásnik pred glásnikam se vsèlej pogoltne. — Pričujóča elegíja se bo v prihodnjim Ilirskim listu tudi v tevtonski méri natísnila. Beríte, sodíte, zvolíte! —

***) Lélj, bog ljubézni, slovánski Amor.

****) Palinúr, Enèjov kermár, ki je v mórji vtonil.

Dokazik

notrajno - avstrijske pogorelske družbe ali bratovšnje s. Florjana za Štajarsko, Koroško in Krajsko deželo v letu 1845.

V letu 1845 je dva tavžent in 49 deležnikov na novo k bratovšnji sv. Florjana perstopilo: namreč iz Štajarskiga 1222, iz Koroškiga 556, iz Krajskiga 281. *) Število vsih deležnikov skupej je bilo pa 50942, namreč iz Štajarskiga 28896, iz Koroškiga 13689, iz Krajskiga pa 8357. V tem letu so 4498 pohištév vnovič zavarvali ali asekurirali.

Cena vsih zavarvanih pohištév, ktere so pretečeno leto na novo asekurirane bile, je 2 milijona in 531,200 goldinarjev; — vesela reč!

V pretečenim letu je clo malo deležnikov prostovoljno iz pogorelske družbe odstopilo; 746 deležnikov je pa vodstvo te bratovšnje od družbe zavoljo njih nemarne pozabljivosti odverglo, kër niso letniga plačila poredama in ob pravim času družbi odraštovali.

Imenovana družba je pogorelcem v pretečenim letu 59,490 goldinarjev povernila, to je Štajarcam 30420 gold. — Korošcam 21805 gold. — Krajncam pa 7265 goldinarjev; vsiga skupej 23224 gold. in 50 kr. menj od poprejšnjiga leta; posamim pa, Štajarcam 14079 gold. in 50 kr. in Korošcam 9935 gold. menj od lani, Kranjcem pa 790 več od lani. Po primeri lanskiga dokazika proti letašnjimu se vidi, de je na Štajarskim 73 pohištév menj od lani, na Koroškem 12 — na Krajskim pa dvoje pohištév več pogorelo; v vsih treh zbratenih deželah skupej je pa pogorelo 83 zavarvanih pohištév menj od lani. Zavoljo tega se bo letas clo malo in sicer le 9 krajcarjev od 100 goldinarjev zavarvane cene plačevalo.

Pretečeno leto je družba 590 goldinarjev tistim verlim pomočnikom podarila, ki so se pri ognji serčno obnašali in marljivo gasiti pomagali.

*) Krajnci! kaj se obojavljate?

Vredništvo.

Tudi pretečeno leto ni en pogorelec za svojo škodo povračila prejel, zato kér se je še le po pretečenim letu zanj oglašil. Postava pogorelske družbe vsakimu zavarvancu zapové, v treh dneh po ognji pri svojim komisarji oglasiti se, če je v kraji komisarja domá; sicer pa v 14 dneh; ako se zavarvanec po pretečenih 14 dneh po ognji za povračilo škode oglasi in hoče vslišan biti, mora skazati, de tega pred storiti ni mogel; po nobeni ceni pa družba ne poverne škode po pretečenih 4 tednih.

Družni komisar je pa tisti, kateri od zavarvancov eniga kantone ali komisije letne plačila pobira, pogoriša ogleduje in jih cení, škode ognja plačuje, vsako pritožbo zavarvancov zasliši, in jo visokimu vodstvu družbe na znanje daja.

Tudi v pretečenim letu 1845 se je pergodilo, de so trije zavarvanci pogoreli, ki so zamudili letniga denarja odrajtati; sami sebi naj si perpišejo, de po postavi niso povračila dobili.

S pomočjo družbe je bilo lanjsko leto več pohištev v bolji stan prenarejenih, namesto slamnatih in diljnatih streh so namreč 2 s kositarjem, 289 z opékam (ceglam) pokrili; zraven tega pa še 152 zidanih opazev, 19 varnih dimnikov, in 32 streljnih odvodov napravili.

Pri ti priložnosti se na znanje da, de je sedaj gosp. Peter Leskovic za Ljubljansko okoličico ali križansko komisijo komisar te družbe postavljen; in de on letne plačila prejema in za vse druge opravila zavarstva ali asekurancije imenovane komisije skerbí. Plačuje se mu letni denar v pisarnici c. k. kmetijske družbe v Salendrovih ulicah blizu Brega v hiši Nr. 195, sosebno ob nedeljah in praznikih dopoldan od 9. do 12. ure, popoldan od 3. do 5; — tudi o drugih dnevih se to plačilo jemlje. Zavarvanci! nikar ne zamudite do zadnjiga dne prihodnjiga mesca Sušca letniga denarja odrajtati, zakaj če perviga dne Malitavna pogorite, ne boste po postavi dobrote povračila deležni.

Nekaj kemije (ločbe) kmetovavcam.

(Nadalje.)

8. §. V mnogih krajih svetá močno razločna mera gorkote.

Dežele, ktere prek srede svetá ležé, to je, naravnost pod soncam, so nar bolj vroče; kakor se pa bolj od srede takraj proti severju, ali unikraj proti jugu vlečejo, so zmiraj mánj gôrke. Naše imenujejo srednjogôrke, in take so za mnogoverstne pridelke nar bolj; dalje pa proti severju ali jugu so bolj merzle, takó, de kjer v severnih krajih o sv. Tomažu, ali v južnih o sv. Ivanu več sonca ne vidiijo, ni več ljudem prebivati; še nekoliko naprej je mórje stanovitno zmerzlo, in ni pustilo še učenim na tečaj zemlje priti, kar bi jih sicer neizrečeno veselilo.

V vsih od sonca obsijanih deželah so nižěji in vtopljeni kraji gorkeji od višjih; pri Terstu je bolj toplo kot pri Postojni ali v Logacu; na prav prav visocih gôrah se pride počasi iz hladniga v mraz, de smreke in jeli ne zrastejo več čez pedanj; više ne raste nič več, pride se zadnjič do večniga snega. Nar visokeji, 24 tavžent čevljev visoka gôra Himalája, desiravno v jutrovi zlo vroči Indii, je vender z večnim snegam pokrita.

Človek, pás in jagodice ali smukovice so mende nar bolj vlačne ali poterpežljive natore; razprostili so se po svetu na vse kraje, katerim koli sonce okoli léta še sveti; druge živali in rastljine pa potrebujejo svoji natori permerjene gorkote, sicer ali bi se ne sponašale, ali bi pa clo poginile.

Kmetovavec mora dobro razuméti, de ni vsak kraj za vsako rastljino vstvarjen. S tem, kar ni gorkote tvojiga kraja primérjeno, nikar se ne pečaj, nobeniga dobička ne boš od tega imel.

Je ni dežele na svetu, de bi vsiga rodila, česar človek potrebuje. Božja neskončna previdnost je mnogoverstnim deželam mnoge mére okolilétne ali takó imenovane srednje gorkote podelila; po tacih razločkih gorkote so tudi njih pridelki kar močno različni; torej morajo mnoge ljudstva na svetu svoje pridelke večkrat med seboj razmenjavati, to je, se morajo soznaniti, med seboj v zaveze stopiti in kupčevati. Po kupčijah pa se tudi potrebne vednosti, žlahtne umetnije in sveta véra po svetu širijo, de bodo takó naposled vsi narodi po sveti véri, po ljubezni se pobratili, in v eno družino Očeta nebeškiga se združili. To je volja Božja. —

Gorkota rodí tedaj ljubezin med naródi, — rodí še na svetu veliko družiga, kar človeku tékne; majhen prostor pa, ki je našim spiskam v Novicah odločen, nam ne pripustí od nje dalje pisati. To moramo pa vender še Slovincam opomniti, de soznajenje z gorkotnimi lastnostimi je kmetovavcam v več zapopadkih kar močno potrebno, sicer bi ne bilo lani neko društvo v Mních 200 goldinarjev srebra temu obljubilo, kdor bo nar bolj podučenje od gorkote v razjasnenje prostiga Bavarskiga ljudstva v enim letu spisal.

(Dalje sledí.)

Podučenje, kakó se mora klavna živina in mesó ogledovati?

(Nadalje.)

Šèn, pereč oginj, rudeča bolezin (Rothlauf) je pri prešičih in ovcah dokajkrat nagla smertna bolezin in večidel žlahtnica vrančniga prisada. Ona se po naslednjih znamenjih spozná: prešič je klavern, neče jésti, ima hitro sapo, suh rivec, vnete oči, šetine mu pokonco stojé, je nepokojin; rudeč prisad se mu sperviga po vampu in persih, po tem pa po celim truplju spustí. Če se mertev prešič ogleda, se na njem ravno to najde, kar smo od vrančniga prisada povedali. Tak prešič se nima klati in Bog obvari njegovo meso jésti ali pa prodajati.

Kervavoritnica, kervava žabica, černína (Rücken- oder Mastdarmblut) je tudi večidel žlahtnica vrančniga prisada, ktera govejo živino in ovce popada, in se po zasedeni černi kervi v ritniku spozná, pri kateri živina velike bolečine občuti, če se na herbet, lédje ali pa na križ pritisne. Ako pa te bolečine nanagloma pojenjajo, je znamenje, de je černi prisad (Brand) pritisnil. V ti bolezní gre blato z velikimi bolečinami od živine, in je tudi vselej s černo gosto kervjo zmesano. S to boleznijo je tudi vselej gnjila merzlica sklenjena, torej mesó ni za jésti, ampak zatreti se mora. — Terpí včasí le kakih 10 — 12 ur, včasí pa tudi 4 — 5 dni. Drob zaklane živine je ravno tak, kakor pri vrančnim prisadu; okoli ritnika je zlita rumena žojca ali pa črna kri, ritnik je večkrat od črniga prisada razjeden.

Stekljína (bésnica, Wuth) živino napada, ki jo kak stekel pás, volk ali mačka vgrizne. Stekljína, strašna pasja bolezin, popada sama po sebi le pasji rod vsaciga plemena, spola in starosti, in vse živali pasje natóre, to je: lesjaka, lesico, volká, volkuljo i. t. d. Popade pa tudi in se vcepi